

СИМЕОН ПОЛОЦЬКИЙ: СВІТОГЛЯД, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА І ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ (Матеріали II Міжнародної наукової конференції)

Лілія АНДРІЄНКО

18-19 листопада 2004 року у Національному Полоцькому історико-культурному музеї-заповіднику відбулася II Міжнародна наукова конференція "Симеон Полоцький: світогляд, громадсько-політична і літературна діяльність", присвячена 375-річчю від дня народження Симеона Полоцького.

Тематика конференції охоплювала проблеми духовної і літературної спадщини Симеона Полоцького, історичні взаємозв'язки білоруської, української та російської культур XVI-XVII століть, діяльність релігійних конфесій у Білорусі в XVII ст., педагогічний аспект громадсько-літературної діяльності Симеона Полоцького і його вплив на систему освіти.

Широкі тематичні обсяги конференції зумовлені передусім багатогранністю таланту Симеона Полоцького. Адже у його особі, як у фокусі, зібралися найважливіші мовні, літературні, релігійні, освітні проблеми та тенденції, що мали місце на східнослов'янських теренах у XVII столітті.

Із матеріалами конференції можна ознайомитися в одноіменному збірнику, який щойно побачив світ. Представлені у ньому дослідження науковців з Києва, Сімферополя, Мінська, Могилева, Гомеля, Полоцька змальовують широке культурно-історичне тло, яке сприяло становленню такої визначної особистості, як Симеон Полоцький.

Прикметно, що уродженець білоруського Полоцька, Самуїл Гаврилович Петровський-Ситнянович (1629-1680) отримав європейську освіту в Києво-Могилянській колегії. Його вчителями були найосвіченіші люди того часу: Сильвестр Косів, Лазар Баранович, Інокентій Гізель, Єпифаній Славинецький, Йосип Кононович-Горбацький. Саме в Києво-Могилянській колегії Симеон Полоцький здобув фундаментальні знання в галузі богословських і гуманітарних наук, вивчив барокову поетику, увібрив у себе дух барокової етики та естетики, невід'ємною частиною яких є насамперед конфесійна толерантність, культурна "багатошаровість", полілінгвізм. Нав-

чання в польських єзуїтських колегіях, очевидно, зміцнило його на позиціях екуменізму — мирного співіснування християнських церков.

Цікаво зазначити, що, перебуваючи з 1664 року в православній Москві на службі в Олексія Михайловича (у якості придворного поета, наставника царських дітей, одного із найавторитетніших радників царя "з гуманітарних питань"), Симеон Полоцький пропагував ідею об'єднання християн під духовною егідою папи римського та державним патронатом московського царя і підписував свої книги "Полоцький ієромонах ордена св. Василія Великого", тобто вважав себе полоцьким уніатським монахом.

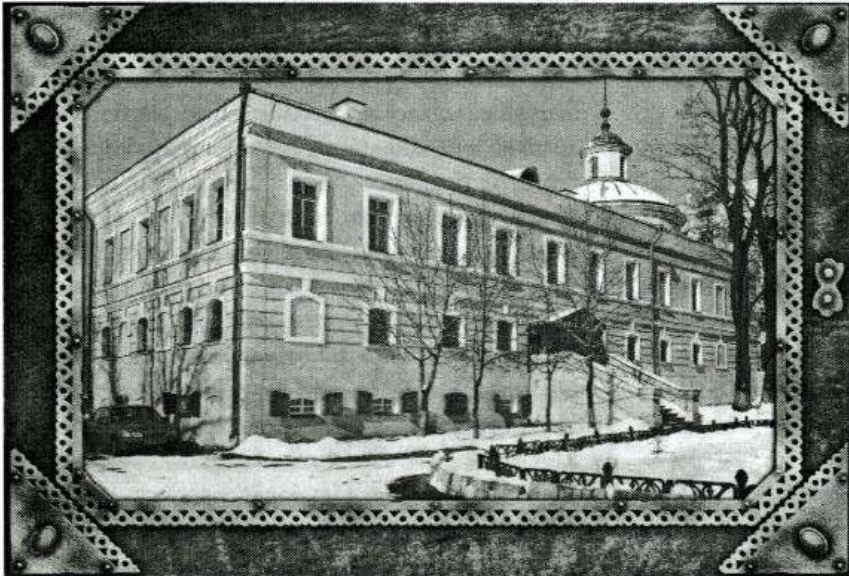
Різноманітним проявам взаємин православного та уніатського населення тогочасної Білорусі присвячені матеріали старшого наукового співробітника Могилівського обласного краєзнавчого музею Марини Тарасової, викладача кафедри філософії і історії Білоруського державного аграрно-технічного університету Любові Диханової-Внуковської, студента Білоруського державного університету культури Олександра Суші.

Так, Марина Тарасова у своїй розвідці "До питання про міжконфесійні відносини на Могилівщині в XVI-XVIII ст. на прикладі Мстиславського Успенського монастиря" на основі маловідомих публікацій в газеті "Могилевские епархиальные ведомости" кінця XIX століття та інших матеріалів висвітлила окремі факти, що стосуються особливостей запровадження уніатства у східній частині сучасної Білорусі після 1596 року, а саме: зіткнення протилежних сторін, насильницьке переведення населення в унію, а потім повернення до православ'я при будь-якій зручній нагоді.

У статті "Уніатські храми і монастирі Полоцька XVII ст." молодий науковець Олександр Суша змалював непросту міжконфесійну ситуацію в одному із найстаровинніших міст Білорусі після підписання Брестської церковної унії. Дослідник зазначає, що Полоцьк був у цей час центром однієї із най-

більших і найвпливовіших уніатських єпархій (із п'ятнадцяти полоцьких архієпископів семеро були митрополитами). Однак у всьому багатотисячному Полоцьку уніати спочатку мали лише одну церкву – Софійський собор, побудований ще в XI столітті. У результаті невтомної боротьби за своє утвердження та розширення впливу спочатку на населення, а згодом і на державні інституції, під кінець XVII століття в Полоцьку з'явилося багато нових храмів, а також було відремонтовано старі. У XVII столітті вони, як центри духовного життя, відігравали важливу роль у видавничій, освітній, господарчій діяльності регіону.

Значне зацікавлення у читачів викличе матеріал Любові Диханової-Внуковської “Календар як один із методів місіонерської діяльності Товариства Ісуса на землях Великого Князівства Литовського”. У статті висвітлюються ключові моменти полеміки між католицькими місіонерами та православним і протестантським населенням Великого Князівства Литовського щодо введення григоріанського календаря. Дослідниця зазначає, що суперечка між православними богословами і представниками Товариства Ісусового (єзуїтами) точилася переважно у руслі політичного й релігійного протистояння і мало торкалася наукової сторони питання. Однак полеміка відносно нового календаря тривала майже до середини XVII століття і зафіксувалась у європейській історії як особливо гостра і непримиренна.

Загальний вигляд музею
Білоруського книгодрукування у Полоцьку

Центральним змістовим моментом конференції, а відтак і збірника, присвяченого громадській та літературній діяльності Симеона Полоцького, слід вважати низку статей, у яких глибоко і всебічно аналізується його творча спадщина.

Висвітленню засадничих принципів морального і духовного виховання, задекларованих у віршах Симеона Полоцького, присвятила своє дослідження кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри світової літератури і культурології Полоцького державного університету Людмила Сидорович.

У статті аспірантки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського Ольги Пуреховської “Поетика прозових текстів Симеона Полоцького в контексті культурного розмаїття епохи слов'янського бароко другої половини XVII століття” здійснено спробу комплексного аналізу певної частини прозової спадщини Симеона Полоцького. Дослідниця розглядає проповідницькі твори ієромонаха Симеона з релігійно-філософської, літературознавчої та естетичної точок зору. Результати спостережень дозволили зробити висновок про оформлення в творчій системі Симеона Полоцького моделі так званого дидактичного тексту.

У дослідженні наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України Лілії Андрієнко “Мовна особистість Симеона Полоцького” основна увага зосереджена передусім на багатомовності творчого доробку письменника. Феномен “багатомовності” літератури XVII ст. зумовлювався кількома соціальними і культурно-історичними чинниками, зокрема активною європейзацією у XVI-XVII ст. південно-західної Русі (України і Білорусі). Це стимулювало активне запозичення латинських і польських слів, конструкцій, зворотів, а також – стильових кліше та поетичних формул. Антиномічне поєднання земного і небесно-

Інтер'єр музею

го, простого і священного, характерне для культури бароко, у художньому тексті поставало як співіснування різних історичних шарів лексики: сакрального (латинського, церковнослов'янського) і протонародного (українського, білоруського, польського).

Ця проблема, щоправда трохи під іншим кутом зору, висвітлюється і в статті завідувача кафедри білоруської культури Гомельського державного університету імені Франціска Скорини Дмитра Павловця "Білоруські твори Симеона Полоцького як дзеркало мовної ситуації у ВКЛ першої половини XVII ст." Учений доводить, що у білоруськомовних віршах Симеона Полоцького відбито білорусько-польсько-церковнослов'янську багатомовність, яка спричинила занепад старобілоруської літературної мови. Мовна практика Симеона Полоцького засвідчила втрату старобілоруською мовою своїх комунікативних можливостей та зміни мовної лояльності білорусів до рідної мови на користь чужої, яка відкривала перспективи отримання чинів, посад і т. п.

Доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАНУ Віра Франчук у своєму дослідженні "Традиції давньоруської писемності в мові творів Симеона Полоцького" основну увагу приділила зв'язку творчості Симеона Полоцького і його сучасників з писемною культурою Київської Русі. Уважне прочитання поетичних текстів дало можливість дослідниці зробити висновок про те, що

Симеон Полоцький був послідовником стилістичних традицій Давньої Русі, а в його творчості знайшли розвиток художньо-літературні прийоми риторичної вишуканості, притаманні церковнослов'янській мові давньоруської епохи.

Мовно-літературним аспектам творчості Симеона Полоцького у культурно-історичному та політичному контексті XVII ст. присвячена стаття молодшого наукового співробітника Інституту мовознавства, кандидата філологічних наук

Олеси Лазаренко "Переписка Лазаря Барановича і Симеона Полоцького (до історії українсько-білоруських культурних зв'язків)". У дослідженні, що ґрунтується на маловідомих епістолярних джерелах, авторка аналізує тематику, стиль, мовні особливості листування двох визначних діячів XVII століття, висвітлює їх місце у тогочасному політикумі, розкриває окремі сторони їх особистих стосунків тощо.

Значний інтерес у читачів викличе матеріал завідувачки філії Національного Полоцького історико-культурного музею-заповідника Краєзнавчий музей Ольги Краско, опублікований під назвою "Музей-бібліотека Симеона Полоцького: від ідеї до реального життя". У ньому висвітлюється десятирічна історія музею, змодельованого як особлива комунікативна система, що досі не мала аналогів, принаймні на території Білорусі. Сьогодні це — музей комплексного профілю з рисами історичного, меморіального і літературного. Меморіально-історична частина експозиції музею побудована за проблемно-хронологічним принципом: у розділах залів розкриваються суспільно-історичні умови і побут епохи, докладно висвітлюється творчість С. Полоцького як першого російського професійного письменника, перекладача, проповідника. Найпривабливішою частиною експозиції є інтер'єр кабінету вченого, де на столі лежать книги, перо, підзорна труба, глобус, духовний заповіт Симеона. До речі, в одному із його пунктів зазначено, що велику кількість книг

своєї бібліотеки він передає Полоцькому Богоявленському монастирю. Очевидно, саме це наштовхнуло організаторів музею на думку про збагачення експозиції книжковими фондами. Тонко вловлений стиль епохи, старанно продумані художником Ігорем Кружаловим історично вірогідні деталі інтер'єра створили неповторну атмосферу європейської бібліотеки, у якій могли бути написані такі унікальні

твори С. Полоцького, як "Вертоград многоцвітний", повний римований переклад "Псалтирі царя і пророка Давида" та інші.

Радимо ознайомитися з цим збірником усім, хто цікавиться історією українсько-білорусько-російських культурних зв'язків, мистецтвом і літературою XVII століття, літературною, духовною та педагогічною спадщиною Симеона Полоцького.

НАРОДНОПІСЕННІ ЗВИЧАЇ СУМЩИНИ

Олексій ВЕРТІЙ

Обрядові пісні Слобожанщини і Сумський регіон. Фольклорні записи та упорядкування В. В. Дубравіна. — Суми, 2005. — 446 с.; іл.

В українській фольклористиці В. В. Дубравін назавжди залишиться своєрідною і неповторною постаттю. Разом зі своєю незмінною помічницею і вірною супутницею усього свого нелегкого життя В. Г. Дубравіною у пошуках народнопісенних скарбів нашого народу він об'їхав і обійшов сотні, коли не тисячі, сіл Сумської, Харківської, Полтавської, Чернігівської, Черкаської, Вінницької та інших областей. Результатом цієї багаторічної копіткої праці стали такі ґрунтовні видання, як "Пісні однієї родини" (1988), "Пісні Сумщини" (1989), "Народні пісні Чернігівщини" (2001), "Пісні одного села" (2002), "Пісні Шевченкового краю" (2005), наукові конференції, присвячені проблемам кобзарства, музичного фольклору та його вивчення у вищій і середній школах, посібники для викладачів та студентів музично-педагогічних факультетів, тощо.

Самобутність і неповторність постаті фольклориста виявляється в тому, що в основу своєї збирацької і дослідницької діяльності він поклав насамперед народнопісенні жанри у словесній та музичній єдності. Але збирав і вивчав їх не лише в окремо взятому краї, а на широких теренах Північно-Східної та Центральної України, нерідко сягаючи й інших ре-

гіонів. Це відкрило перед ним багаті можливості простежити своєрідність побутування того чи іншого жанру, особливості його виконання у різні періоди, у різних вікових групах та місцевостях. Завдяки такому підходу, винятковій сумлінності й багатющому досвіду збирача, в особі якого поєдналися фольклорист-словесник і фольклорист-музикознавець, чітко окреслюється яскрава, справді наукова історія побутування народнопісенних жанрів, української народнопісенної культури загалом. Продовженням цієї благородної справи стала й праця фольклориста "Обрядові пісні Слобожанщини і Сумський регіон", яка, завдяки копіткій праці В. Г. Дубравіної та фінансовій підтримці ректора Ніжинського державного педагогічного університету ім. М. В. Гоголя проф. В. П. Яковця, побачила світ у сумському видавництві "Університетська книга" і започатковує багатотомне видання усної народної творчості Сіверщини, Гетьманщини та Слобідщини.

Наукова цінність записів В. В. Дубравіна полягає і в тому, що вони фіксувались упродовж ледь не усієї другої половини XX століття від людей різного віку. Так, пісню "На вгороді явори" записано у 1961 році від М. І. Палун (1910 р. н.), А. П. Палуна (1908 р. н.) та Л. Д. Орлянської (1912 р. н.) в с. Волошнівка Роменського району, а запис останньої пісні "А вже пізенько, вже не ра-